

1. Навчання дітей із порушеннями слуху: навчально-методичний посібник. Литовченко С.В., Таранченко О. М., Кульбіда С. В., Федоренко О. Ф., Жук В. В., Литвинова В. В. К.: Ранок «Кенгуру», 2019.

2. Кульбіда С.В., Литовченко С.В., Жук В.В., Литвинова В.В. (2020). Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток": навчально-методичний посібник. Харків: Ранок «Кенгуру», 2020.

3. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття. *Дефектологія*. № 2. 2006. С.54-56.

Литовченко Світлана,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
завідувачка відділу освіти осіб з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

На сучасному етапі дошкільна освіта в Україні, як і у багатьох країнах Європи, визнана пріоритетною сферою в системі освіти; якісна дошкільна освіта розглядається як інвестиція держави у людський капітал та суспільство сталого розвитку. На особливу увагу заслуговують питання дошкільної освіти дітей з особливими потребами.

Водночас, важливим завданням модернізації освіти дітей з особливими освітніми потребами є впровадження системи раннього втручання, що передбачає надання комплексної допомоги родинам таких дітей (від народження до 3-х років включно). Йдеться про раннє виявлення особливостей розвитку дитини, діагностику, комплексну міждисциплінарну оцінку, психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний супровід.

Інновації у галузі спеціальної педагогіки і психології зумовили реорганізацію системи консультативно-діагностичної допомоги, відтак інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) стали першою ланкою у визначенні індивідуальної траєкторії здобуття освіти дитиною з особливими освітніми потребами.

Зважаючи на зазначене виникає необхідність обґрунтування системи *корекційно-розвивального супроводу* дітей з особливими освітніми потребами, і

зокрема з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку, яка спирається на сучасні підходи в освіті та враховує зазначені соціокультурні та освітні новації.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дає підстави констатувати, що ідея психолого-педагогічного супроводу дітей з'явилася і почала активно вивчатися та впроваджуватися у 90-их роках ХХ століття в контексті пріоритетів гуманістичної психології і педагогіки й передбачала пошук шляхів доцільного інтегрування додаткових знань (насамперед зі спеціальної педагогіки, психології та ін.) для вирішення завдань освітньої практики, надання допомоги учасникам освітнього процесу.

Було встановлено, що підходи до освіти дітей з особливими освітніми потребами, які склалися історично, стали передумовою для прогресивних сучасних поглядів, знайшли втілення у сучасній теорії і практиці. Важливою умовою і чинником вирішення питань діагностики, розвитку, освіти, соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, порушеннями слуху зокрема, є також організація супроводу. Водночас протягом ХХ століття деякі ідеї, задекларовані та визначені на рівні теорії, не були реалізовані на практиці. Зокрема, визнавалася провідна роль і важливість раннього періоду для розвитку та навчання дітей з порушеннями слуху, натомість на практиці не було створено а ні системи ранньої діагностики, а ні закладів, які б здійснювали відповідну роботу. Діагностичні можливості були обмежені й з огляду на технічний рівень медичного обладнання. Корекційно-розвивальна робота проводилася в закладах, проте була недостатньо індивідуалізована (переважно за нозологічним принципом); корекційний складник передбачав лише розвиток слухового (слухо-зорово-тактильного) сприймання та формування вимови, відтак не враховувалися актуальні положення щодо різнобічного розвитку дітей з порушеннями слуху, створення умов для загального розвитку, врахування індивідуальної траєкторії опанування навчального матеріалу тощо. Заформалізованість системи розвитку, навчання та виховання, що була властива для всієї системи, негативно позначилася й на освіті дітей з порушеннями слуху. Зокрема, стандарти та навчальні програми були «жорсткими», не враховувалися особливості опанування навчального матеріалу (у нормативній базі), роль батьків у вихованні та розвитку дітей (чинниками є

нестача інформації, пізні діагностика і початок спеціального навчання, відсутність фахової підтримки на ранньому етапі тощо). Таким чином, незважаючи на недоліки попереднього періоду, прогресивні ідеї було покладено в основу сучасних підходів до організації та змісту комплексного супроводу дітей раннього та дошкільного віку.

На сучасному етапі Законом України «Про освіту» визначено поняття: «психолого-педагогічний супровід», «психолого-педагогічні послуги», «корекційно-розвиткові послуги (допомога)». Супровід розглядається як цілісний процес, у контексті якого психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний вектори є одними з основних. В сучасній науці *супровід* позиціонується як пролонгований, динамічний процес; командна взаємодія; комплексна система заходів, спрямованих на активізацію сильних сторін суб'єктів супроводу; метод та ідеологія роботи фахівця, яка спрямована на створення у рамках об'єктивної ситуації, що склалася, максимально сприятливих умов для розвитку і навчання особистості; цілісна діяльність, що передбачає виявлення особливих потреб осіб і їх задоволення у процесі навчання та ін.

За результатами теоретичного аналізу нами визначено сутність *системного корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху*, який ми розуміємо як комплексну систему заходів їхнього супроводження на всіх етапах становлення та навчання, що спрямовані на створення адаптивно-превентивного середовища для компенсаторного розвитку сенсо-моторних інтеграцій, комунікації (softskills, словесне мовлення та/або жестова мова), пізнавальної діяльності та виховання особистості.

Враховуючи поліваріативність освітніх маршрутів, що зумовлено значною кількістю чинників (тип порушення, ступінь зниження слуху, засоби абілітації/реабілітації, запити батьків), корекційний супровід є важливим для варіанту, за якого сім'я обирає розвиток слухового сприймання та словесного мовлення дитини як основного засобу комунікації. За білінгвального підходу (сприйняття осіб з порушеннями слуху як лінгвокультурної меншини, у якій домінуюча (перша і основна) мова спілкування з дитиною – жестова, що

використовується у формі природного жестового мовлення для дітей з порушеннями слуху) корекція не є необхідністю. Відповідно до сучасних міжнародних підходів до розуміння супроводу у нашому визначенні корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху першочергово надано пріоритет розвитку особистості, а не корекції. Комунікацію розглядаємо у широкому сенсі (навички соціальної взаємодії, відстоювання власної позиції; ініціювання розмови; розвиток словесного мовлення та/або жестової мови).

У дослідженні окремо не приділено увагу категорії дітей глухих та зі зниженим слухом, оскільки при організації освітнього процесу варто враховувати низку чинників, серед яких ступінь порушення слуху – це лише один із багатьох (мова спілкування, технічні засоби компенсації, місце/модель навчання, супровід фахівців тощо). Рівень розвитку словесного мовлення, комунікативні навички дитини також залежать не лише від ступеня порушення слухової функції, важливими є рання діагностика, оптимальна слухова абілітація/реабілітація, підтримка спеціалістів та батьків, мовленнєве середовище, достатність спілкування та ін. З кожним роком медичний (аудіологічний) підхід, за якого основна увага зосереджена на ступені зниження слуху (біологічних факторах), втрачає актуальність.

Порушення слухової функції впливає на природний шлях розвитку дитини – пізнавальні можливості, мовленнєвий розвиток, взаємодію з навколишнім середовищем. Саме рання діагностика порушень слуху і своєчасна абілітація мінімізують негативний вплив зниження слуху на розвиток дитини. За таких умов основним завданням виступає попередження виникнення вторинних відхилень у розвитку дитини, відтак супровід на цьому етапі варто розглядати як *попереджувально-розвивальний*. Суттєвим аспектом раннього втручання є інформаційно-психологічна підтримка батьків, що сприяє ранній систематичній сурдопедагогічній допомозі, організації адекватного слухопротезування, створенню комунікативно насиченого середовища вже на ранніх етапах (перше півріччя життя).

В основу системи корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху (концептуальний блок) покладено

світоглядні ідеї та ключові цінності: сприйняття та реалізація міжнародних підходів та загальнолюдських цінностей щодо дотримання прав людини, демократичні та гуманістичні норми розвитку світової спільноти, толерантність, недопущення дискримінації, повага до відмінностей (інакшості), визнання їх нормою, свобода вибору; пріоритет інтересів дитини, цінність дитинства та співпраці з родиною, акцент на індивідуальні потреби та можливості, сильні якості дитини («простір дружній до дитини», «дії в найкращих інтересах дитини» тощо). Водночас відродження / утвердження *національних ідей*, започаткування та розвиток нових засад національної системи освіти (повага до національної історії, традицій тощо). Важливою ідеєю є *мобільність та відкритість до змін* системи освіти, реагування на сучасні соціальні виклики і запити дітей, батьків, педагогів, утвердження провідною метою освіти розвиток людини та становлення особистості, її світогляду, цінностей.

Список літературних джерел:

1. Литовченко С. В. Ключові аспекти узагальнення результатів оцінювання та підготовки висновку інклюзивно-ресурсного центру. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови*. 2019. № 15. С. 201-211.
2. Литовченко С. В. Діяльність ІРЦ у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами: актуальні питання. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2019. №4 (93). С. 30-36.
3. Особливості розвитку, навчання та виховання дітей з порушеннями слуху дошкільного віку: наук.-метод. посібник / за ред. Литовченко С. В. К. : Педагогічна думка, 2011. С. 61-67.

Лук'яненко Анна,
аспірантка

Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРАЦІЇ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВИХ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ІЗ ЗУБОЩЕЛЕПНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

На сьогодні питання інтеграції медичних, психологічних і педагогічних складових реабілітації осіб із порушеннями зубощелепної системи стає все